

УДК 159.9019.

ПСИХОКОРЕКЦІЙНА МЕТОДИКА ВІДНОВЛЕННЯ ПОЧУТТЯ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Наталія Д. Володарська

E-mail volodarskaya@ukr.net

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна

У статті розглядаються основи психології почуття благополуччя у контексті психології цінностей і досліджуються складові цього почуття. Описана розроблена методика «Мої почуття благополуччя». Виходячи з інтерсуб'єктної теорії діалогу, проаналізовано зв'язок почуття благополуччя особистості і цінностей, які розкривають зміст інтерсуб'єктно-діалогічних явищ, які закладені в методиці.

***Ключові слова:** діалог, почуття благополуччя, емоції, цінності, інтерсуб'єктно-діалогічний підхід.*

Psychocorrective methodology for recovery of feeling of individual well-being in crisis situations

Nataliia D. Volodarska

G.S. Kostiuk Institute of Psychology of NAPS of Ukraine, Ukraine

The Aim of the study is to analyze theoretical approaches to the study of the feeling of well-being in the context of individual values. The features are revealed of the nature of the feeling of well-being emergence. The components of the feeling of well-being and conditions of their formation are considered. The developed methodology "My feelings of well-being" is described.

Results: The developed and approbated methodology "My feelings of well-being" (145 respondents aged 18-35).

Conclusions: The article analyzes the conditions for emergence of the feeling of well-being. The methods used in the methodology are substantiated. The guideline

is described for the methodology "My feelings of well-being". The recommendations for the use of the methodology, as well as the peculiarities of discussing experiences in the group therapy and individual therapy are detailed. The methodology approbation in different groups of people in crisis situations gave the opportunity to diversify materials for the tactile perception.

Keywords: dialogue, feeling of well-being, emotions, values, intersubjective-dialog approach.

Вступ. В останні роки феномен почуття благополуччя особистості активно вивчається у вітчизняній і зарубіжній психології. Одночасно з цим психологи все більше досліджують закономірності діалогічної взаємодії, а також розвиток діалогово-феноменологічного підходу в психологічній науці.

Не дивлячись на досягнення в практиці цих підходів, в першу чергу, гештальт-підході, недостатньо досліджуваним залишається зв'язок почуття благополуччя особистості і психології цінностей, та її смисложиттєвих орієнтацій. Аналіз наукової літератури також показує, що в сучасній психології недостатньо розроблений діагностичний інструментарій почуттів і переживань благополуччя особистості у контексті її цінностей. Виходячи з цього, **метою** статті є розробка та апробація психокорекційної методики складових почуття благополуччя особистості в кризових ситуаціях.

Завдання. Теоретичне обґрунтування діалогово-феноменологічного підходу у дослідженні почуття благополуччя особистості. Розробка психокорекційного інструментарію для виявлення складових почуття благополуччя особистості: емоцій, відчуттів, переживань, цінностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми почуття благополуччя особистості присвячені роботи багатьох представників філософії, етики, естетики, культурології, психології, педагогіки, богослов'я та інших.

З позицій релігійних вчень зв'язок почуття благополуччя та цінностей особистості розуміється як духовність, благість, як складне, багатомірне явище, що виявляє внутрішню цілісність особистості, наявність певного

внутрішнього стрижня, який визначає життєві цілі, смисли людини, осмисленість життя, її моральну і гуманістичну спрямованість.

З позицій філософського підходу таких представників як П.А. Флоренська (2001), С.Л. Франк (1992), А.А. Ухтомський (1996), В.С. Біблер (1991), Ж.-П. Сартр (2009) – почуття благополуччя особистості в контексті її цінностей розглядається як феноменологія людської духовності. Роботи цих мислителів розкривають фундаментальні екзистенційно-трансцендентні основи переживання благополуччя, благості в житті особистості. Розвиток особистості проходить від монологічної установки свідомості до діалогічної, завдяки чому людина може чути, бачити і сприймати іншого, не привносячи в це сприйняття свої викривлення. Таке становлення свідомості є основою людського буття і життєтворчості. Саме здатність до життєтворчості дає можливість людині відчувати благополуччя у контексті її цінностей.

Для розуміння природи почуття благополуччя важлива концепція А.А. Ухтомського щодо ролі феномену доміанти в розвитку людини як особистості (1996). Завдяки домінанті розкривається послідовність задоволення від самоспоглядання і самозадоволення особистості, набувається здатність до об'єктивного самопізнання і самосприйняття.

Науковий аналіз філософсько-онтологічних уявлень виявляє явний або імпліцитний ціннісний зміст почуття благополуччя. Важливу роль у розкритті природи почуття благополуччя та уявлення про щастя мають роботи В. Франкла (1997), в яких глибокий аналіз феномена побудови життєвих смислів особистості в кризових ситуаціях. Як і більшість дослідників, він розкриває роль пошуку смислу життя в життєстійкості людини, її уявлень про щастя. Саме смислотворення, а не соматичні або психічні виміри, стає визначаючим в становленні почуття благополуччя у особистості.

Знаний вітчизняний психолог М.Й. Боришевський (2010) в своїх працях про розвиток особистості, ставив акцент на розгляд саме ціннісних орієнтацій. На його думку, саме вони прямо або опосередковано можуть

визначати змістовну основу почуття благополуччя людини, її уявлення про щастя. В систему ціннісних складових уявлення про щастя і почуття благополуччя входять почуття громадянськості, патріотизму, відповідальності не тільки за своє життя, але й за долю інших і повагу до думки іншого. Поряд з цими цінностями існують фундаментальні цінності: інтелектуальні, естетичні, екологічні, валеологічні, світоглядні, які впливають на почуття благополуччя. Особливого значення набувають потреби в постійному саморозвитку, удосконаленню, в розвитку механізмів саморегуляції, самосвідомості, самотворенні.

Природа почуття благополуччя має універсальний характер, який проявляється у зв'язках з будь-якими проявами поведінки і діяльності людини. Це може бути прояв девіантної поведінки в різних субкультурах. Формування почуття благополуччя проходить крізь певні крос-культурні фільтри. Тому некоректно пов'язувати почуття благополуччя тільки з моральними, естетичними сферами і аспектами життя людини. Наприклад, з релігією, ставленням до витворів мистецтва, літератури, до проблем моралі, людських стосунків та інших. Внаслідок універсальності природи виникнення почуття благополуччя особистості, методологічною основою його вивчення є системний підхід.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальні дослідження розвитку особистості розглядають почуття благополуччя у контексті таких категорій як моральність, відповідальність, свобода, добро і зло. Становлення цих категорій відбувається у процесі взаємодії людини з іншими, в діалозі з ними. Саме уявлення про щастя, благополуччя неможливо сформувати без бачення іншими цих категорій. Порівнюючи свої уявлення з уявленнями інших, особистість корегує свої почуття. В міжособистісних стосунках людина відчуває комфортність або дискомфорт, на основі імпліцитних діалогічних уявлень. Особистість постійно співвідносить власні уявлення з уявленнями інших, і це корегує її почуття благополуччя. Починаючи з дитинства, у людини формуються уявлення про щастя, про те, що є

приємним, а що ні. Батьки закладають основи уявлень про добре і погане. Дитина поступово актуалізує для себе, в яких ситуаціях в неї виникає почуття благополуччя.

В концепціях з духовного саморозвитку особистості А.П. Колісник (2010), М. В. Савчин (2013) розглядають почуття благополуччя в процесі сходження до вершин духовності особистості в системі трьох потоків буття людини: буттєвого, рефлексивного і (власного) духовного. Людина відчуває благополуччя за умов духовного зростання. Саме переживання позитиву формує певну ієрархію цінностей, «Я-концепцію». Розглядаючи сприйняття світу крізь переживання внутрішнього стану особистості, А. Ковальов (1987) висунув інтерсуб'єктно-парадигмальний підхід в аналізі феноменів становлення ієрархії цінностей особистості. У взаємодії особистості з іншими, саме в діалозі з ними, відбувається становлення життєвих цінностей, смислів. В цьому діалозі відбувається становлення чуттєвості людини, її ціннісне ставлення до світу. Через почуття благополуччя формується погляд людини на світ з позитивною оцінкою. Дослідження підтверджують прямий або опосередкований зв'язок; як через співчуття, співпереживання, прийняття і розуміння іншої людини формуються цінності особистості: вільного вибору, відповідальності, особистого зростання, життєтворчості, свободи. Завдяки цим цінностям у особистості розгортається самоаналіз і рефлексія, формується внутрішній світ.

Для розуміння зв'язку між почуттям благополуччя і становленням цінностей особистості використовується інтерсуб'єктна концепція психологічної взаємодії Г.А. Ковальова (1987). Г.В. Дьяконов (2007) відобразив її місце в інтерсуб'єктно-діалогічній класифікації почуттів та емоцій. Ці концепції відкривають перспективи для побудови інтерсуб'єктно-діалогічної теорії почуттів і емоцій, а також дозволяють розкрити змістову складову почуттів і переживань.

В результаті теоретичного аналізу сутності і природи впливу і взаємодії дослідниками були виділені три парадигми наукового дослідження

психологічних явищ: «об'єктну», «суб'єктну» і «суб'єкт-суб'єктну (або інтер-суб'єктну)», які задають три стратегії наукового дослідження впливу і особистісної взаємодії: «імперативну», «маніпулятивну» і «розвиваючу» (діалогічну). Об'єктна парадигма основана на біхевіорально-механістичній моделі психіки людини і орієнтована на пошук спрощених законів і виявлення жорстких причинно-наслідкових залежностей. Об'єктна парадигма передбачає імперативну стратегію впливу. Об'єктна парадигма психології впливу протилежна механістичній моделі, тому що вона враховує індивідуальну схему свідомості та внутрішні смислові поля. В суб'єктній моделі співвідношення між впливами та реакціями носить не лінійний, а вірогідний характер і підпорядковане не каузальним законам, а правилами поведінки людини. Не дивлячись на велику активність і індивідуальну вибірковість (ніж в об'єктній парадигмі), в суб'єктному підході людина залишається об'єктом психічного маніпулювання. Об'єктно-імперативна і суб'єктно-маніпулятивна стратегії психологічного впливу подібні тим, що втілюють монологічний (лінійний, одномірний) погляд на людську природу, в якій індивіду відводиться пасивна або маніпулятивна роль, а його унікальна сутність знеособлюється. Інтерсуб'єктна («суб'єкт-суб'єктна») – має в основі взаємодіючі суб'єкти або соціальні системи, які знаходяться в рівноправних та відкритих взаєминах. Внаслідок цього учасники взаємодії вступають у відкриті і довірчі стосунки і несуть однакову відповідальність за процес і завершення взаємодії. Інтерсуб'єктне розуміння взаємодії відображає складні динамічні процеси між людьми в реальних життєвих обставинах і розкриває основні психологічні особливості міжособистісних контактів та стосунків.

Проаналізовані парадигми доповнюють одна одну і відображають динамічне взаємопроникнення різних модусів взаємодії. Внаслідок цього інтерсуб'єктна схема впливу перетворюється в інтерсуб'єктно-діалогічну концепцію впливу цінностей на емоції, почуття і переживання. Основні обмеження існуючих парадигм полягають в недостатньому визначенні змістових основ, функціонально-життєвої конкретності та суб'єкт-об'єктної

ієрархії цінностей. Цінності благополуччя людського існування формують повноту картини світу з потребами, бажаннями, мотивами, оцінюванням, експресією, творчістю, підсвідомим та процесами регуляції почуттів .

Філософські концепції діалогу людини і світу, сучасні теорії діалогу та діалогово-поліфонічна концепція почуттів та емоцій Г.В. Дьяконова (2007) і А.Ф. Копьева (1992) дозволяють розглядати феноменологію почуття благополуччя в контексті життєвих цінностей особистості. Онтологія життєвого світу особистості, що була розглянута С.Л. Рубінштейном (1998), Ф.Е. Василюком (1984), К. Ізардом (1999), Н.Я. Гротом (1909), вмістила в себе мотиваційну сферу, потребу, моральну, ціннісну, смислову, творчу та інші аспекти афективної сфери життя. Тому будь-які явища, з якими стикається людина, мають для неї емоційно-почуттєвий зміст, значення та цінність. Емоційно-афективні прояви взаємопов'язані з іншими психічними механізмами, компонентами і детермінантами почуттів. Ці особливості відображають певний життєвий контекст кризової ситуації. Саме такий підхід дає можливість розглядати почуття людини у контексті цінностей.

Створюючи методику, я враховувала спрямованість психологічної допомоги на усвідомлення особистістю власних можливостей у вирішенні проблемних ситуацій; набуття навичок компромісних рішень, зміну емоційного реагування, стримування імпульсивних рішень, налагодження стосунків в сім'ї, активізацію процесу самодетермінації розвитку особистості. Психологічна допомога спрямовується на зміни в емоційно-вольовій та мотиваційно-смисловій сферах, що впливають на почуття благополуччя особистості. Враховуючи особливості взаємовпливу почуття благополуччя та смисложиттєвих цінностей, була розроблена методика «Мої почуття благополуччя». Вона дозволяє досліджувати об'єктні, суб'єктні та інтерсуб'єктні почуття і переживання особистості.

Інтерсуб'єктно-асоціативна методика «Мої почуття благополуччя» відкриває широкі можливості для вивчення почуттів і переживань, смислових орієнтацій і цінностей людини. Методика сприяє відновленню або

підвищенню чуттєвості особистості, зміні цінностей в процесі реструктуризації психологічних захистів, життєвих смислів, цілей. Ці зміни відбуваються на трьох рівнях: когнітивному, емоційному, поведінковому. Людина починає пошук смислу життя, з'являються більш реалістичні очікування, розширюється картина світу, образу «Я», нові життєві перспективи, цілі, життєві стратегії, почуття задоволення, благополуччя. Методика створює умови для аналізу своїх почуттів, причин внутрішніх конфліктів, прояву агресивності або терпимості у конфліктних ситуаціях з іншими людьми, пошук компромісу у взаємостосунках з ними.

За інструкцією проведення методики, досліджуваному потрібно послідовно опускати кінчики пальців в маленькі ємкості з різним наповненням: пісок (сухий, мокрий), крупи, мілкі камінці, реп'яшки, засушені і живі квіти, вата, мука, крохмаль та інше. Зі зміною кожної ємкості необхідно витирати пальці вологою серветкою. Опускаючи пальці в ємкості, необхідно помічати свої відчуття, асоціації, спогади, фантазії, бажання, які виникають, прислуховуватись до кожних змін у відчуттях.

Закінчивши цю процедуру, необхідно намалювати і розказати про свої відчуття і асоціації, особливу увагу приділяючи приємним, позитивним, що створюють почуття благополуччя. Далі – обговорити свої враження в групі або індивідуальній терапії. Перед обговоренням своїх вражень, почуттів і переживань треба намалювати найбільш позитивні з них. Це може бути один малюнок або декілька малюнків (в кожному з яких розміщені позитивні враження). Знаходження позитиву формує особистісний ресурс для зміни ставлення до кризової ситуації. Актуалізація своїх почуттів, переживань, бажань та фантазій створює нові значення, цінності, переоцінку позитиву і негативу у власному життєвому досвіді. Відбувається диференціація почуттів злості, незадоволення, байдужості, радості, задоволення та інших. Саме зміни в цих переживаннях, в оцінці труднощів у переборенні складних життєвих ситуацій стають умовою корегування ставлень особистості.

Проводячи обговорення вражень від цих завдань, виокремлюються певні тригери виникнення почуття благополуччя, зміни у ставленні особистості до кризових ситуацій, бачення позитивних сторін, нових ракурсів в певних життєвих ситуаціях. Завдяки цьому формується простір значущих соціальних взаємодій, стосунків, нових рішень в складних життєвих ситуаціях непередбачуваності та невпевненості. Це допомагає перейти від руйнівної до позитивної моделі поведінки особистості, побачити своє життя в іншій перспективі, оволодіти новими соціальними нормами. Це змінює життєві смисли та почуття благополуччя, ставлення до кризової ситуації.

Поєднання методів проєктивної діагностики, спостереження під час виконання завдань та методу гештальт-терапії в обговоренні завдань діють як діагностичний інструментарій, так і корекційний. Діагностика переживань особистості дає можливість особистості актуалізувати їх і надати певного значення, смислу. Корекція відбувається зі зміною цих значень в ієрархії цінностей особистості, життєвих стратегій, поведінкових стереотипів.

Методика асоціативно-чуттєвої фокус-реконструкції переживань історій життєвого шляху особистості виявляє особливості сприйняття емоційних взаємостосунків з іншими (колегами, сусідами, членами сім'ї). Саме аналіз емоційних зв'язків, прив'язаності, залежності, психологічних захистів, емоційної близькості у взаємодії з іншими, активізує особистісний ресурс, схвалення позитивних змін у ставленні до кризових ситуацій. Такі почуття як ніжність, теплота, сердечність, щирість, почуття впевненості створюють основи становлення почуття благополуччя. Не всі з цих почуттів легко емпірично досліджувати, проте саме вони створюють умови виникнення почуття благополуччя. В житті особистості ці почуття виникають іноді в площині неусвідомлюваного, які важко диференціювати серед інших почуттів, складно пояснити, що породжує їх. В певних обставинах почуття благополуччя може як виникати, так і зникати. Іноді людині важко актуалізувати причини цих змін. У випадках, коли їй бракує

пояснень, вона відчуває розгубленість, тривогу, страхи втрати контролю над проявом своїх переживань.

Оцінюючи сказані слова досліджуваним, певний контекст, емоційне забарвлення, особистість актуалізує свої почуття. Саме змістовна складова цих почуттів обумовлюється їхньою інтерсуб'єктивністю. Мова і культура обумовлюють цінності почутого і сказаного людиною. Методика «Мої почуття благополуччя» відкриває широкі можливості для вивчення об'єктних, суб'єктних та інтерсуб'єктних почуттів і цінностей людини. Методика заснована на діалогово-феноменологічному підході, який спрямовується на усвідомлення особистістю своїх почуттів, переживань, бажань, прийняття їх та вміння говорити про них з іншими. Почуття благополуччя може виникати у контексті цінностей певної субкультури, яка створює умови взаємодії та взаєморозуміння, єднання з іншими. На основі інтерсуб'єктивної концепції взаємодії особистості з її соціальним оточенням були виокремлені можливості змін у проявах цього почуття.

Методика застосовувалась в психологічному супроводі групи з наркотичною залежністю (125 досліджуваних Центр реабілітації наркозалежних «Троїцький», м. Київ, 2015 р.) та 90 досліджуваних в реабілітаційному Центрі для військових АТО (м. Хирів, 2016 р.).

Обговорення. Фундаментального та принципового значення набуває умова виникнення почуття благополуччя в умовах кожної з цих стратегій (перехід від руйнівної до позитивної моделі поведінки особистості, бачення свого життя в іншій перспективі, оволодіння новими соціальними нормами). Вона полягає в тому, що в кожному з життєвих контекстів у особистості може виникати почуття благополуччя. Воно виникає поряд з різними соціокультурними, сімейно-родовими стереотипами прояву почуттів і переживань. Почуття благополуччя може виникати у контексті цінностей певної субкультури, яка створює умови взаємодії та взаєморозуміння, єднання з іншими. Комфортність взаємостосунків залишає певні приємні відчуття, які людина намагається повторити, відчути знову. Для цього вона

відтворює подібні життєві обставини, створює нові умови для виникнення почуття благополуччя.

Такі почуття як ніжність, теплота, сердечність, щирість, почуття впевненості, самоактуалізації створюють основи становлення почуття благополуччя. Не всі з цих почуттів легко емпірично досліджувати, проте саме вони створюють умови виникнення почуття благополуччя. В житті особистості ці почуття виникають в площині неусвідомлюваного, іноді його важко диференціювати серед інших почуттів. Досліджуваний підтверджує появу почуття благополуччя, але складно пояснити, що породжує це почуття. В певних обставинах це почуття може як виникати, так і зникати. Іноді людині важко актуалізувати причини цих змін. Це може бути зміна ціннісного контексту життєвих обставин. Одні й ті ж умови можуть нести різне ціннісне навантаження. Оцінюючи сказані слова з різним підтекстом та емоційним забарвленням, особистість змінює свої почуття. Змістова складова цих почуттів обумовлюється їхньою інтерсуб'єктивністю.

Ці особливості обумовленості виникнення почуття благополуччя підтверджуються дослідженням Додонова Б.И. (1978). Він дослідив обумовленість почутого і сказаного людиною її життєвими цінностями. Недостатньо враховуються такі важливі діалогічні особливості почуттів та емоцій як двоголосся – поліфонічність, процесуальність – динамічність, гештальтність – холістичність, диференціальність – недиз'юнктивність, поліфункціональність – полісемантичність, амбівалентність – релятивність та інші. Завдання нашого дослідження щодо підготовки нових методів формування почуття благополуччя враховує саме ці особливості емоцій. Почуття благополуччя потребує нового переосмислення, знаходження нових підходів до розуміння природи його виникнення. Будь-які явища, з якими стикається людина, мають для неї емоційно-почуттєвий зміст, значення та цінність. Саме такий підхід дає можливість розглядати почуття людини у контексті її життєвих цінностей. Емоційно-афективні прояви взаємопов'язані з іншими психічними механізмами, як компонентами і детермінантами

почуттів. Ці особливості відображають певний контекст цього буття. Цей контекст життєвих обставин враховується в психокорекційних методиках.

У людини, яка опинилась в кризових ситуаціях, виникають особливі переживання (втрати сенсу життя, життєвих перспектив, можливостей, обмежень та інші). Це підтвердилось у двох групах досліджуваних (і в групі наркозалежних, і в групах учасників АТО), в цей комплекс переживань входять різні за своєю цінністю почуття. Серед них є почуття з минулого особистості, які їй вже знайомі, і вона має досвід справлятися з їхнім переживанням. В ситуації, коли виникають нові, незнайомі переживання, у особистості можуть проявлятися стани фрустрації, страхи, панічні атаки, безсоння та інші стани. Саме в таких ситуаціях людина потребує психологічної допомоги. Проводячи методику на початку терміну реабілітації і в кінці, були отримані зміни в переживаннях, спогадах досліджуваних (Володарська Н.Д., 2017). Це підтверджує дієвість методики, її як діагностичної (визначення фокусу переживань особистості), так і корекційний вплив. У більшості досліджуваних спостерігалась зміщення інтересу в стратегіях поведінки чоловіків (від керування, організації дій до критиці та підкорення). Жінки змінювали стратегії (з стратегії наповнення, освоєння простору на керування і організацію дії). В обговоренні, виявилось, що такі зміни відбуваються в кризових ситуаціях (втрати здоров'я, матеріального достатку, помешкання для проживання, роботи, можливості вільного життєвого вибору). Особистість, яка втратила легкість у будіванні стосунків, чуттєвість до зовнішнього середовища, починає контактувати, встановлюються зв'язки з іншими і собою. Відбувається конструювання втрачених часток (відчуттів, потреб, ставлень) цілісної особистості.

Висновки.

Методика спрямовується на зміни ставлення особистості до власної стратегії поведінки, емоційного реагування в кризових ситуаціях.

Аналіз висловлювань особистості під час проведення методики спрямовується на визначення особливостей формування почуття

благополуччя. Це спогади минулих ситуацій благополуччя в житті особистості, її враження, фантазії. Важливо аналізувати ці переживання, почуття благополуччя у контексті ієрархії цінностей особистості, визначення закономірностей їхнього виникнення через самоактуалізацію, відкритість, щирість та інше. Внаслідок цього було показано, що парадігмальна концепція психологічних явищ афективної сфери людини розкриває закономірності виникнення почуття благополуччя в залежності від контексту життєвих цінностей особистості. В кожному з цих життєвих контекстів у особистості може виникати почуття благополуччя. Воно виникає поряд з різними соціокультурними, сімейно-родовими стереотипами прояву почуттів і переживань.

Запропонований особистості метод опису своїх переживань, життєвих історій дозволяє розглянути їх з різних сторін.

Наративний метод активізує зміни в усвідомленні контексту життєвих проблем.

Принцип системності допомагає розглянути проблему психокорекції почуття благополуччя особистості, аналізуючи її почуття, дії, контексти проблемних життєвих ситуацій.

На *перспективу* планується застосування методики в групах психологічної підтримки батьків дітей з вадами здоров'я.

Список використаних літературних джерел

Духовність в особистісних вимірах: теорія та практика (2010).

Виховання духовності в учнів підліткового та юнацького віку. Методичний посібник М.Й. Боришевського (Ред.). – К.: , С.7–32.

Володарська Н.Д. (2017). Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. – Випуск 13. – Київ-Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, –С.32-38.

Володарська Н.Д. (2017) Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, № 6. Київ, - 2017. - С. 28-32.

Библер В.С. (1991). От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / Библер В.С. – М.: Изд. полит. литературы.

Василюк Ф.Е. (1984). Психология переживания. – М.: Изд-во Моск. ун-та.

Грот Н.Я. (1909) Психология чувствований в ее истории и главных основах. «Философия и ее общие задачи». – Санкт-Петербург.

Додонов Б.И. (1978). Эмоция как ценность. – М.: Политиздат.

Дьяконов Г.В. (2007). Основы диалогического подхода в психологической науке и практике. – Кировоград : РИО КГПУ им. В. Винниченко.

Изард К.(1999). Психология эмоций Перев. с англ. – СПб.: Издательство «Питер».

Ковалев Г.А. (1987). Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия. Ж. «Вопросы психологии». – № 3. – С.41–49.

Колісник О.П. (2012). Психологія діалогу і світ людини. Збірник наукових праць Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка (Ред. С.Д. Максименка, Г.В. Дьяконова). – Том 1. – Кировоград : ФО-П Александрова М.В. – с. 89–102.

Копьев А.Ф. (1992). Диалогический подход в консультировании и вопросы психологической клиники. «Московский психотерапевтический журнал», – № 1. – с.31–48.

С.Л. Рубінштейн (1989). Основы общей психологии: в 2-х т. / Акад. пед. наук СССР. - М.: Педагогика.

Савчин М.В. (2013). Духовна парадигма психології. – Київ: Академвидав.

Сартр Ж.-П. (2009). Бытие и ничто. Пер. с франц.- М.: Издательство: АСТ, Москва.

Ухтомский А.А. (1996). Интуиция совести. – С.-Пб: Петербургский писатель.

Франк С.Л. (1992). Духовные основы общества. Пер. с нем. – М.: Республика.

Франкл В. (1997). Доктор и душа. Пер. с английского и немецкого – Санкт-Петербург: “Ювента”.

Флоренская Т.А. (2001). Диалог в практической психологии: наука о душе – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС.

References

Dukhovnist v osobystisnykh vymirakh: teoriia ta praktyka (2010). Vukhovannia dukhovnosti v uchniv pidlitkovoho ta yunatskoho viku. Methodychnyi posibnyk M.I. Boryshevskoho (Red.). – K.: , S.7–32.

Volodarska N.D. (2017). Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Tom VI: Psykholohiia obdarovanosti. – Vypusk 13. – Kyiv-Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka, –S.32-38.

Bybler V.S. (1991). Ot naukoucheniya – k lohyke kultury: Dva fylosofskykh vvedeniya v dvadtsat pervyi vek / Bybler V.S. – M.: Yzd. polyt. lyteratury.

Vasyliuk F.E. (1984). Psykholohiia perezhyvaniya. – M.: Yzd-vo Mosk. un-ta.

Hrot N.Ia. (1909) Psykholohiia chuvstvovanyi v ee ystoryu y glavnykh osnovakh. «Fylosofiia y ee obshchye zadachy». – Sankt-Peterburh.

Dodonov B.Y. (1978). Emotsiia kak tsennost. – M.: Polytyzdat.

Diakonov H.V. (2007). Osnovy dyalohycheskoho podkhoda v psykholohycheskoi nauke y praktyke. – Kyrovohrad : RYO KHPU ym. V. Vynnychenko.

Yzard K.(1999). Psykholohiia emotsyi Perev. s anhl. – SPb.: Yzdatelstvo «Pyter».

Kovalev H.A. (1987). Try paradyhmy v psykholohyy – try stratehyu psykholohycheskoho vozdeistviya. «Voprosy psykholohyy». – № 3. – S.41–49.

Kolisnyk O.P. (2012). Psykholohiia dialohu i svit liudyny. Zbirnyk naukovykh prats Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Vynnychenka (Red. S.D. Maksymenka, H.V. Diakonova). – Tom 1. – Kirovohrad : FO-P Aleksandrova M.V. – s. 89–102.

Kopev A.F. (1992). Dyalohycheskyi podkhod v konsultyrovannyi y voprosy psykholohycheskoi klynyky. «Moskovskiyi psykhoterapevtycheskyi zhurnal», – № 1. – s.31–48.

Rubinshtein S.L. (1989). Osnovy obshchei psykholohyy: v 2-kh t. / Akad. ped. nauk SSSR. - M.: Pedahohyka.

Savchyn M.V. (2013). Dukhovna paradyhma psykholohii. – Kyiv: Akademvydav.

Sartr Zh.-P. (2009) Бытие и ничто.- М.: Yzdatelstvo: AST, Moskva.

Ukhtomskiyi A.A. (1996). Yntuytsyia sovesty. – S.-Pb: Peterburhskiyi pysatel.

Frank S.L. (1992). Dukhovnye osnovy obshchestva.– М.: Respublyka.

Frankl V. (1997). Doktor y dusha. – Sankt-Peterburh: “Iuventa”.

Florenskaia T.A. (2001). Dyaloh v praktycheskoi psykholohyy: nauka o dushe – М.: Humanyt. yzd. tsentr VLADOS.